

Олександр Дуднік,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

<http://ORCID.org/0000-0001-5206-1129>,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: dudn70@ukr.net

Бібліографічні посібники з історії Соборності України: проблеми укладання

У статті висвітлюється історія виходу в світ бібліографічних посібників, присвячених Соборності українських земель та відзначенню Дня Соборності України. З'ясовано внутрішні і зовнішні чинники, що сприяли підготовці бібліографічних видань з цієї теми в незалежній Україні. Проаналізовано структуру та проблеми змістового наповнення бібліографічних посібників з означеної проблематики з урахуванням процесу декомунізації та створення соборної української бібліографії.

К л ю ч о в і с л о в а: Соборність України, Акт Злуки УНР і ЗУНР, декомунізація, соборна українська бібліографія, бібліографічні посібники.

Актуальність дослідження. Минулого року Україна відзначила 100-річчя Акта Злуки між Західноукраїнською Народною Республікою (ЗУНР) і Українською Народною Республікою (УНР), що на певний час об'єднав в одній державі більшість етнічних українських земель. З питанням Соборності українських територій в єдиній державі тісно пов'язані питання відродження незалежної Української держави, збереження її суверенітету, територіальної цілісності. У ХХ ст. актуальними ці питання були не лише напередодні Першої світової війни та в революційну добу, зокрема у 1918–1920 рр. На порядку денному міжнародних відносин Східної Європи у різному контексті вони з'являлися ще й на початку та наприкінці Другої світової війни. Актуальними вони є й нині, особливо після анексії Росією Криму у 2014 р. та відкритої агресії Кремля проти України на Донбасі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні сто років ідеї об'єднання українських земель у складі однієї держави та механізм її реалізації чимало уваги приділяли як учасники і очевидці Злуки УНР і ЗУНР у 1919 р., їх нащадки і прихильники, так і вороги. За 100 років цієї історичній події присвячено десятки монографій, сотні спогадів, публікацій у періодичних виданнях. Проте бібліографічні посібники, зокрема окремі списки літератури з цієї тематики, з'явилися лише в останні десятиліття. Принципи їх укладання, змісто-

ве наповнення окремих з них викликають запитання, а повна відсутність ґрунтовних історико-бібліографічних праць з зазначеної теми, в яких аналізувалася б ця продукція, зокрема щодо її відповідності історичній об'єктивності, законодавству держави та створенню власне національної – української бібліографії, зумовлює необхідність проведення такого дослідження.

Мета статті – проаналізувати історію виходу в світ, структуру, змістове наповнення бібліографічних посібників, присвячених Соборності українських земель та відзначенню Дня Соборності України.

Для досягнення поставленої мети бібліографічні посібники розглядаються в контексті процесу декомунізації та створення соборної української бібліографії.

Методологія дослідження. Для розкриття особливостей побудови бібліографічних посібників, з'ясування суті їх матеріалів використано принципи історизму, об'єктивності, системності і всебічності. Для характеристики й порівняння структурних розділів, описів публікацій з означеної теми застосовано загальні методи наукового дослідження – аналіз, синтез, порівняння.

Наукова новизна. Вперше здійснено спробу аналізу бібліографічних посібників, присвячених питанням Соборності українських земель, зокрема з історичної та правової доцільності представлених у них матеріалів.

Виклад основного матеріалу. Поштовхом до підготовки бібліографічних посібників з цієї тематики став Указ Президента України Л. Кучми № 42/99 від 21 січня 1999 р. «Про День Соборності України». Проте, перші бібліографічні покажчики, присвячені цій історичній події, з'явилися лише у 2004 р. з нагоди 85-річчя проголошення Акта Злуки УНР і ЗУНР. Зокрема, це покажчик «Українська соборність: ідея, практика, проблеми» [19], укладений фахівцями бібліотеки Запорізького державного університету та методико-бібліографічний посібник «Західна Україна: боротьба за соборність» [10], підготовлений бібліографами Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки (ОУНБ).

У покажчику «Українська соборність: ідея, практика, проблеми» інформація про літературу, матеріали подана за логічно вибудованими розділами: «Від Акту Злуки УНР і ЗУНР 1919 року до незалежної України 2004 р.», «Ідейні натхненники соборності», «За Україну, за її волю», «Соборність та українські політичні партії», «Відображення подій 1917–1919 років у дослідженнях науковців. Автореферати дисертацій». Хоча перша частина покажчика чомусь дублює назву видання: «Українська соборність: ідея, практика, проблеми» і не подана як окремий розділ. Крім того, у назвах трьох з шести розділів не вказано хронологічних рамок. До видання включено відомості про праці як сучасних дослідників, так і представників української діаспори (монографії, статті з українських зарубіжних періодичних видань, зокрема з журналу «Визвольний шлях»).

У роки президентства В. Ющенко з'явилися бібліографічні списки літератури Краматорської міської публічної бібліотеки Донецької області «Тернистий шлях соборності» (Краматорськ, 2007) та «Злука в ім'я України» (Краматорськ, 2010). Назву останнього бібліографічного списку «Злука в ім'я України», вочевидь, підказала стаття В. Шевченка з аналогічним заголовком у журналі (Військо України, 2009, №1). Список складається з двох частин: вступної «22 січня – День Злуки України» та бібліографічної. Друга, у свою чергу, поділена на два розділи – книжкових та періодичних видань. Особливість списку в тому, що його назва і зміст не завжди співвідносяться, адже представлена у виданні література, безпосередньо присвячена питанням Соборності, є нечисленною. Так, у першій частині описано всього два таких дослідження: П. П. Сергієнка «Соборність Ук-

раїни: поняття, ідеї, реальність» (Київ, 1993) і В. І. Сергійчука «Українська Соборність: Відродження українства в 1917–1920 роках» (Київ, 1999). Список загалом включає 71 бібліографічний запис, але лише третина з них безпосередньо присвячена Соборності. Інші публікації списку висвітлюють політичні, економічні, фінансові, культурні, правові питання в діяльності тодішніх урядів УНР, а також їх зовнішню політику, зокрема дипломатію. Всі ці дослідження взято з сучасних періодичних видань різних наукових, освітніх, урядових установ, зокрема УІЖ, «Зовнішні справи», «Пам'ять століть», «Персонал», а також з газет «Голос України», «Дзеркало тижня», «Урядовий кур'єр».

У 2011–2013 рр. свято стало називатися «День Соборності та Свободи» внаслідок скасування керівництвом держави Дня Свободи – 22 листопада, який було започатковано у 2006 р. для відзначення революційних подій Помаранчевого майдану. Саме в цей період побачив світ тематичний бібліографічний покажчик «Витоки Соборності : до Дня Соборності та Свободи» (Київ, 2014) – видання Міської спеціалізованої молодіжної бібліотеки (МСМБ) м. Києва. Покажчик має просвітницький характер. Структурно він поділяється на: «Історичну довідку», де йдеться про передумови та історичне значення Акта Злуки 1919 р., і «Бібліографію статей», де описано сучасні журналістські публікації з низки газетних видань, зокрема «Голос України», «День», «Вечірній Київ» за 2007–2013 рр. Інші розділи покажчика: «Література за темою», «Інтернет-ресурси» та «Фільмографія».

У листопаді 2014 р. влада вирішила «Відзначати щорічно День Соборності України 22 січня». Водночас було відновлено й святкування 22 листопада Дня Свободи, але з розширеною назвою – «День Свободи і Гідності» – як річниці двох революційних вибухів – Помаранчевого і Євромайдану [7].

Після захоплення Росією Криму і частини Донбасу громадяни України почали глибше усвідомлювати цінність Соборної держави, оцінюючи повному кожну подію, кожен факт як тих далеких часів, так і сучасності. Кількість бібліографічних видань, присвячених державній єдності українських земель, зростає, інколи спостерігається їх схожість за назвою: «Соборність України: від ідеї до сьогодення» (Краматорськ, 2015), «Соборна Україна: від ідеї до сьогодення» (Харків, 2014–2016), «Україна – Соборна держава» (Ужгород, 2016),

«Супроти спільної біди, завжди тримаймося за руки» (Ізяслав, 2017).

В авторській передмові короткого бібліографічного списку «Соборність України: від ідеї до сьогодення» науково-технічної бібліотеки Донбаської державної машинобудівної академії м. Краматорська звертається увага на історію виникнення і святкування цієї події. Як приклад споконвічного прагнення українців до єднання наводиться історичний епізод братання між Українськими Січовими Стрільцями австро-угорської армії і українськими вояками російської армії, котрі перебували по різні сторони фронту під час Першої світової війни. Укладачі ідею Соборності українських земель тісно пов'язують з багатовіковою мрією нашого народу – відродити незалежну, соборну національну державу. Вони зазначають, що об'єднання УНР і ЗУНР стало моделлю цивілізованого демократичного, неекспансіоністського збирання територій в єдиній суверенній державі на основі єдності духовної, мовної, а також – бажання жити в єдиній, незалежній, унітарній, демократичній, економічно високорозвинутій державі. З-поміж рідкісних видань списку варто виокремити статтю С. П'ятаченка «Ідея соборності України в поезії Олександра Олеся і Євгена Маланюка», опубліковану в журналі «Дивослово: українська мова і література в навчальних закладах» (2005, № 7).

Електронний бібліографічний список «Соборна Україна: від ідеї до сьогодення» (Харків, 2014, 2016) наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого спочатку складався з трьох частин: «Документи, наукові розвідки, нариси, спомини»; «Наукові статті»; «Довідкові видання». У 2016 р. з'явилася вступна частина «Акт Злуки УНР і ЗУНР: втілення і крах ідеалу Соборної України» [12], взята із сайту доктора історичних наук П. Гай-Нижника (<http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/172doc.php>). У виданні представлено його статті, де розкривається означена проблематика, аналізуються цінні документи: «Передвступний договір, укладений між УНР й ЗУНР 1 грудня 1918 р. в м. Фастові про злуку обох українських держав в одну державну одиницю»; лист вищого керівного органу ЗУНР про згоду об'єднатися – «До світлої Директорії УНР у Києві»; «Ухвала всенародних зборів угорських українців 21 січня 1919 року» про приєднання до Соборної України; «Універсал Директорії Української народної республіки» про об'єднання. П. Гай-Нижник стверджує, що ідея Соборності

генетично закладена в українцях з давніх давен, вона стала однією з заporук збереження нашої державності та національного самоусвідомлення. Водночас він доводить, що наприкінці 1919-го – початку 1920 р. українська державна єдність Соборної УНР була зруйнована українськими ж руками, після чого відбувалася втрата національної державності. Вчений називає це гірким уроком та повчальною сторінкою історії для сьогоднішніх і майбутніх українців, який вчить, що «...у часи негод і боротьби слід відкинути власні амбіції і політичні, чи будь-які інші гешевти перед першочерговим і святим обов'язком зберегти національну єдність народу та Українську Соборну Самостійну Державу. І в цьому священному завданні немає дрібних та другорядних питань, немає важливих і менш важливих територій, українських і менш українських регіонів! Кожен клаптик української землі є всією Україною і усі, від малих та відчужених, але наших споконвічних, земель повинні бути об'єднані в лоні Великої Соборної Української Держави: від Марморомщини і Придністров'я до Берестейщини, Рильщини і Стародубщини, від Посяння, Холмщини і Підляшшя до Донщини і Кубані...» [12].

Увагу дослідників у списку можуть привернути статті: С. Кульчицького «Злука чи возз'єднання?»; В. Великочия «Українська соборність 1918–1919 років: парадигми і виклики сучасної вітчизняної історіографії»; І. Гошуляка «Проблема соборності України в контексті революційних подій 1917–1919 рр.»; М. Мацькевича «Історико-правові аспекти проголошення Акту злуки УНР та ЗУНР», «Етапи юридичного оформлення об'єднання УНР і ЗУНР» та ін.

Прикладом прагнення українців окремих регіонів до об'єднання в соборній українській державі було Буковинське народне віче у листопаді 1918 р. З нагоди 95-ї річниці цієї події фахівці Чернівецької ОУНБ ім. Михайла Івасюка підготували методико-бібліографічні матеріали «Витоки української державності на теренах Чернівецької області» [5]. Зібрана тут література стосується діяльності проводу Українського крайового комітету, що організував Буковинське віче за участі близько 40 тис. учасників, які проголосували за «прилучення австрійської частини української землі до України». Методико-бібліографічний посібник містить описи текстів ухвал, звернень, закликів та універсалу Крайового Комітету Буковини – Української Національної Ради до українського населення краю, насамперед щодо

участі у вічі, а також – світлини організаторів Буковинського віча, зокрема, О. Поповича, С. Смаль-Стоцького та ін. Що важливо, невеликий список сучасної літератури з цього питання доповнений інтернет-ресурсами.

До 100-річчя цієї ж події Чернівецька ОУНБ імені М. Івасюка і Державний архів Чернівецької області підготували бібліографічний покажчик «Буковинському вічу – 100 років (1918–2018)» [4], який інформує читача про публікації з періодичної преси тих років, історичні документи, монографії, уривки з книг. Так, у першому розділі «Буковинське народне віче: відгомін столітньої історії» заслуговують на увагу дослідників описи повідомлень та публікацій з таких періодичних видань 1918 р., як «Буковина», німецькомовні газети «Czernowitzer Morgenblatt» та «Gemeinsame Kriegs-Ausgabe. Czernowitzer allgemeine Zeitung. Tagblatt». Не менш важливими є описи публікацій в українських виданнях і пресі міжвоєнних років, а саме: «Український прапор», «Український Голос», «Літературно-науковий вісник», «Більшовик України», «Літопис Червоної Калини» та ін. Водночас, на наш погляд, недоцільно подавати радянську літературу з цього питання без будь-яких коментарів, застережень укладачів. Її варто виокремлювати, адже в ній подається прямо протилежний – антиукраїнський погляд на це питання. Крім того, вона була і залишається маніпулятивною. Радянська влада визнавала об'єднання Буковини лише з радянською Україною, а не з ЗУНР і УНР, до яких вирішило приєднатися Буковинське віче на початку листопада 1918 р. Більшовики-комуністи розглядали українські держави – УНР і ЗУНР – як буржуазно-націоналістичні й антинародні. Тому радянські дослідники, зокрема К. Г. Ципко, у своїх працях маніпулювали думками читачів. Так, беручи повідомлення з газети Буковина від 10 листопада 1918 р., де зазначалося: «Віче бажає прилучення австрійської частини української землі до України», К. Г. Ципко додає: «... тобто народні маси Буковини прийняли рішення про возз'єднання в єдиній сім'ї українського народу, що створив суверенну Українську Радянську державу» [17, с. 24]. Це твердження автор використовував в усіх своїх радянських працях, представлених у покажчику за 2018 р. Крім того, він зазначав: «Українські буржуазні націоналісти після розпаду Австро-Угорської імперії з австрійських монархістів перефарбовуються в республіканців, створюють Чернівецький крайовий комітет, вхо-

дять до складу Національної ради у Львові, яка проголошує маріонеткову так звану Західноукраїнську народну республіку (ЗУНР). Контрреволюційний уряд ЗУНР свою діяльність спрямовує на придушення революційного руху, на боротьбу проти Радянської України» [16, с. 28].

Такі судження радянських дослідників, у представлених у покажчику працях, повністю заперечують зміст вступної статті від укладачів, а також зміст поданих у першому розділі покажчика статей В. Ботушинського, В. Старика, Б. Багдея. Загалом це стосується усіх радянських праць, описаних у покажчику, включаючи низку бібліографічних видань «Радянська Буковина». У деяких з них Буковинське народне віче, що відбулося восени 1918 р., взагалі не згадується, а вся увага зосереджена на змалюванні сумнівного «впливу більшовицького перевороту 1917 р. на розгортання національно-визвольної боротьби українського народу Північної Буковини та включення цього краю на початку Другої світової війни до УРСР у складі СРСР».

Викликає запитання й другий розділ покажчика «Омелян Попович – перший Президент Буковини». На наш погляд, цей розділ є, по суті, покажчиком у покажчику. Варто було б представити лише ті матеріали, в яких висвітлюються політичні погляди, політична діяльність О. Поповича і його роль у підготовці, проведенні та схваленні відповідного рішення Буковинським вічем 1918 р. І зовсім недоречним, у контексті теми, є подання описів підручників О. Поповича: «Буквар для школь народних», «Методика науки в школі народній», «Читанка для шкіл народних», а також його педагогічних досліджень, розвідок з освітньої діяльності.

З нагоди 95-ї річниці проголошення у листопаді 1918 р. Гуцульської Республіки та рішення її Народних зборів про возз'єднання закарпатської Гуцульщини з Україною, Закарпатська ОУНБ підготувала бібліографічний список «Гідність і мужність Закарпаття» [8], де подано інформацію переважно про монографічні дослідження, матеріали конференцій, спогади, зокрема першого президента Гуцульської Республіки Степана Ключурака «До волі = Strive for freedom : спомини» (Нью-Йорк, 1978), а також історичні романи, оповідання. Другий розділ бібліографічного списку має назву «Гуцульська Республіка на сторінках періодичних видань», а останній – «Інтернет-ресурси про Гуцульську Республіку та її президента».

Переважно освітній характер має і бібліографічний список з анотаціями «Україна – Соборна держава» (Ужгород, 2016) Закарпатської обласної бібліотеки для дітей та юнацтва [18]. Він складається з двох розділів: книжкових і періодичних видань. Із книг представлена здебільшого рекомендаційна література, зокрема навчальні посібники, в яких висвітлюється історія зародження ідеї Злуки та день української Соборності, а також подається інформація про діячів та державні органи, які ухвалювали рішення про Злуку. Більшість внесених до списку публікацій взято з сучасних періодичних видань, таких як «Наука і суспільство», «Українське слово», «Школа в сучасній Україні» та ін. Укладачі списку наголошують на тому, що творча та життєва діяльність українських поетів – Олександра Олеся і Євгена Маланюка – найбільше відображає цю історичну ідею українського народу та її реалізацію. У бібліографії наведено рядки з вірша О. Олеся «Дух наш пречистий, дух наш народний», який був написаний у грудні 1918 р. і став найвиразнішим втіленням ідеї Соборності.

Творчим підходом до підготовки бібліографічних праць з означеної тематики вирізняються й районні бібліотеки. Взяти хоча б невеликий за обсягом бібліографічний список Ізяславської центральної районної бібліотеки Хмельницької області «Супроти спільної біди, завжди тримаймося за руки» [15]. У списку представлено інформацію про публікації з місцевої преси («Зоря Надгориння», «Подільські вісті», «Партнер», «Пульс»), в яких висвітлюються заходи зі святкування Дня Соборності в Ізяславському районі.

Найбільше бібліографічних посібників було приурочено 100-річчю цієї події: «Соборність України (100 років Акту Злуки)» (Київ, 2019), «Соборність України: минуле, сучасне, майбутнє» (Запоріжжя, 2019), «Акт злуки УНР і ЗУНР та втілення ідеалу Соборної України» (Харків, 2019), «День Соборності: від мрії до дійсності» (Київ, 2019), «Акт Злуки 1919. Єднання заради Незалежності» (Івано-Франківськ, 2019) та ін.

У 2019 р. фахівцями Національної історичної бібліотеки України (НІБУ) на основі виставки документів, приуроченої возз'єднанню УНР і ЗУНР, укладено електронний бібліографічний список «Соборність України (100 років Акту Злуки)» [13]. До списку увійшло 93 бібліографічні записи, переважно досліджень і публікацій періоду незалежності України. Виняток становлять праця П. Мірчука «Від Другого до Четвертого Універса-

лу» (Торонто 1955), роботи комуністичних ідеологів: І. Компанійця «Становище і боротьба трудящих мас Галичини, Буковини та Закарпаття на початку ХХ ст. (1900–1919 р.)» (Київ, 1960); А. Лихолата «Директорія»; В. Маланчука «Західноукраїнська народна республіка (ЗУНР)». Останні дві опубліковані в Радянській енциклопедії історії України. Тут важко зрозуміти критерії включення до бібліографічного списку радянських досліджень без будь-яких пояснень, застережень, виокремлень, без врахування норм Закону України № 317-VIII від 9 квітня 2015 р. «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». Радянська влада та її ідеологи, як відомо, розглядали Соборність України крізь призму класових та імперських інтересів Кремля, а не національних – українського народу. Радянські автори негативно висвітлювали цю подію, згадуючи про неї одним-двома реченнями. Взяти хоча б публікацію В. Маланчука, в якій автор стверджує: «В січні 1919 р. «уряд» ЗУНР підписав угоду з петлюрівською Директорією про входження ЗУНР до складу петлюрівської «держави» з метою об'єднання сил української контрреволюції для боротьби проти радянської влади» [11, с. 199]. У статті А. Лихолата «Директорія» про об'єднання ЗУНР і УНР взагалі не згадується.

Такий підхід не лише не узгоджується із Законом України про декомунізацію, а й не сприяє створенню власне української національної бібліографії. Відомий український бібліограф, історик української бібліографії другої половини ХХ ст. М. Бойко у 1989 р. писав: «...бібліографічні списки складені на рідних землях за часу «співжиття України з Москвою» повинні бути пильно перевірені, кращі твори віднести до національного бібліографічного кодексу, а меншовартне включити до особливого реєстру, як документи втручання зовнішніх сил у працю авторів» [3, с. 9–10].

Не можна обійти увагою ґрунтовний електронний бібліографічний покажчик наукової бібліотеки Запорізького національного університету «Соборність України: минуле, сучасне, майбутнє» [14], назва якого, ймовірно, запозичена зі статті Н. Михайловської «Соборність України: минуле, сучасне, майбутнє», що описана у посібнику (Історія України. 2011. № 29–30 : Правознавство та інші суспільні дисципліни. С. 33–39). Це видання значно більше за обсягом від попереднього покажчика бібліотеки «Українська соборність: ідея, практика,

проблеми». Воно містить 683 записи літератури з фонду університетської книгозбірні. Його структура за назвами окремих розділів нагадує покажчик 2004 р. Матеріал розміщено у восьми логічно сформованих розділах, окремі з них включають певну кількість описів літератури з революційної тематики, а деякі розділи повністю їй присвячені. Однак розділи у виданні не пронумеровано, тому зрозуміти скільки їх можна лише зі вступної статті укладача. Крім того, описи законодавчих документів про відзначення Дня Соборності України, які згруповані під назвою, ідентичною назві покажчика, чомусь не зазначені в змісті видання.

До першого розділу – «Ідея соборності в історії українського народу» – включено інформацію про публікації, присвячені історії соборності в українському державотворенні. Тут вперемішку представлена література, що висвітлює питання соборності українських земель, української національної ідеї, свідомості й державності. Крім того, у розділі подано описи праць О. В. Добржанського про змагання за українську державу на Буковині в революційні роки; М. Палієнка і І. Срібняка про збереження документальних свідчень боротьби українського народу за соборність і державність у 1918–1921 рр. (з архівних колекцій еміграції). На жаль, у назві розділу не зазначено хронологічних рамок, тобто не зрозуміло, коли в історії українського народу зародилася ідея соборності. Ця ж вада притаманна і другому розділу «Видатні діячі про соборність та державність», де подано описи матеріалів про еволюцію ідей, думок, поглядів, концепцій української соборності, державності у заявах і працях визначних вітчизняних діячів XVII–XX ст., з-поміж яких учасники національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр.: М. Грушевський, В. Винниченко, В. Липинський, М. Шаповал, С. Петлюра, П. Скоропадський, Є. Петрушевич, М. Міхновський, С. Рудницький. Загалом, бібліографічні матеріали, зібрані у першому і другому розділах, ідентичні за своєю проблематикою, адже ідеологами соборності завжди були визначні особистості. На наш погляд, обсяг і структура покажчика суттєво поліпшилися б, якби укладач спробувала виокремити описи літератури, котра безпосередньо присвячена: а) соборності; б) державності; в) соборності й державності одночасно, а також матеріали, в яких ці питання згадуються. Такий підхід допоміг би визначити хронологію питання та значно полегшив би читачам пошук необхідних матеріалів.

У розділі «Соборність в програмах і практиці політичних партій і рухів України» розміщено описи літератури про революційні часи: І. Гірік «Джерела дослідження ідейних засад Української комуністичної партії (боротьбистів) (1918–1920 рр.)»; Г. О. Лебедева «Загальноросійські партії есерів і меншовиків в Українській національно-демократичній революції 1917–1920 років»; О. Любовець «Принцип державності та соборності в програмах українських політичних партій революційної доби 1917–1920 рр.»; В. Яремчук «Формування соборницьких ідей та спроба їх втілення під час боротьби за національну державу в Західній Україні (1918–1919 рр.)».

Представлені в наступних трьох розділах описи матеріалів безпосередньо присвячені революційній тематиці: «Ідея соборності і українське державотворення в 1917–1921 рр.», «Видатна віха української історії (Акт Злуки)», «Трудовий конгрес України – перше соборне представництво українського народу».

У сьомому розділі зібрано описи публікацій про державне свято – «День Соборності України та традиції його святкування» в Україні і за її межами. Останній розділ – «Веб-бібліографія» містить посилання на ресурси мережі Інтернет за цією ж тематикою.

Фахівці Івано-Франківської ОУНБ підготували веббіографічний покажчик «Акт Злуки 1919. Єднання заради Незалежності» [2]. Видання дає змогу всебічно ознайомитися з українськими інтернет-джерелами, де міститься інформація про об'єднання УНР і ЗУНР у 1919 р., а також про факт Злуки та перші кроки на шляху її реалізації. Заслужують на увагу матеріали першого розділу покажчика: «Акт Злуки 1919. Історичне значення. Теоретико-правова оцінка». Вони відображають інформацію з сайтів академічних і державних установ, навчальних закладів: Інституту історії України, Українського інституту національної пам'яті, Міністерства культури України, Національного університету «Львівська політехніка»; з освітніх сайтів: «Освіта в Україні», «Учбові матеріали для студентів і школярів»; з сайтів електронних бібліотек і газет, зокрема «Кореспондент», «Тиждень», «Радіо Свобода»; з регіональних інформаційних порталів, таких як «Тернопільщина», приватних сайтів, зокрема П. Гай-Нижника. Другий розділ – «Відеоматеріали», третій – «Висвітлення матеріалів про Злуку на сайті ОУНБ ім. І. Франка». Тут представлено назви книжкових виставок, круглих столів, що організовувалися в

бібліотеці з нагоди цього свята: «Акт Злуки: уроки минулого і завдання сьогодення», «Злука: віків і волі вічні дзвони», «Велич України в її Соборності», «Соборність України: від ідеї до сьогодення».

Незважаючи на те, що структура покажчика сформована відповідно до різновидів вебматеріалів, вона, на наш погляд, є дещо невдалою. Так, перший розділ фактично містить описи матеріалів, які висвітлюють три питання: історію Злуки, теоретико-правову оцінку події та її історичне значення. Водночас, тематика і зміст представлених описів вебматеріалів першого розділу значно ширші за тематику покажчика, адже в них йдеться про зародження ідеї соборності в попередні роки та її актуальність в наш час, про Листопадову революцію 1918 р. на західноукраїнських землях і Українську революцію 1917–1921 рр. загалом.

Другий розділ «Відеоматеріали», на відміну від першого і третього розділів, не має тематичної назви, хоча його матеріали чітко відповідають тематиці видання.

До 100-річчя цієї визначної події співробітники Харківської обласної бібліотеки для дітей підготували методичні поради «Акт Злуки УНР і ЗУНР та втілення ідеалу Соборної України» [1]. У передмові до видання укладачі наголошують, що Соборність – загальна органічна ознака будь-якої нації, неодмінна умова її розвитку й процвітання, важлива передумова державності. Методичні рекомендації розбиті на сім розділів, шість з них – це фактично історичні оповідання про процес втілення ідеї Соборності на українських землях у ХХ ст.: «На шляху до Соборності», «Перші кроки до Соборної України», «Через тернії до Соборності», «Свято єдності України», «У боротьбі за єдність», «Кінець і знову початок». Сьомий розділ – це список літератури до теми, де представлено описи публікацій з журналів «Шкільна бібліотека», «Позакласний час», «Дивослово» та ін. Видання також містить додатки. Перший з них присвячений «Ідеї соборності в художній творчості Січових Стрільців», де згадано січовиків, які писали вірші, приурочені цій події. У другому зібрано матеріали на тему «Соборність України в творчості О. Олеса і Є. Маланюка».

Бібліографічний анований список статей з нагоди 100-річчя Акта Злуки ЗУНР і УНР – «День Соборності: від мрії до дійсності» [9] підготували і співробітники МСМБ м. Києва. До видання включено лише описи статей, опублікованих упро-

довж 2016–2018 рр. у низці періодичних видань: «Військо України», «Вечірній Київ», «Голос України», «Україна молода», «Український тиждень», «Урядовий кур'єр». У представлених публікаціях увага акцентується на сучасних проблемах соборності України. Водночас у додатку посібника розміщено повні тексти головних документів Соборності 1919 р.: «Універсал Директорії УНР», «Передвступний договір від 1 грудня 1918 року між УНР і ЗУНР», звернення Української Національної Ради ЗУНР до Директорії УНР «До світлої Директорії УНР у Києві», а також «Ухвала всенародних зборів угорських українців від 21 січня 1919 року».

На базі книжкової виставки фахівці НІБУ підготували електронний бібліографічний список «Всенародні Збори угорських русинів 1919 року» [6]. Зібрана тут інформація допомагає читачеві дізнатися, що сто років назад у м. Хуст відбулися Всенародні Збори, в яких взяли участь 420 делегатів від 175 (з-поміж 400) населених пунктів Закарпаття та близько тисячі гостей з навколишніх сіл. Практично всі доповідачі вимагали возз'єднання з Україною. 22 січня 1919 р. під час проголошення Акта Злуки українських держав на Софіївській площі у Києві інтереси українців Закарпаття представляла делегація ЗУНР [6]. Водночас у бібліографічному списку крім загальних досліджень з історії України, статей у енциклопедіях та інших довідкових виданнях, де згадується ця історична подія, публікації, що безпосередньо присвячені Всенародним Зборам українців Закарпаття 1919 р., не представлені.

Висновки. Отже, бібліографічні посібники, присвячені Соборності України, з'явилися лише у другому десятиріччі незалежності України. Географія їх виходу в світ охоплює всю Україну: від Ужгорода, Львова і Івано-Франківська до Харкова, Запоріжжя і Донецька. Це переважно бібліографічні покажчики, списки, а також методико-бібліографічні посібники, що представляють публікації українських і зарубіжних вчених. Більшість з них становлять цінність для дослідників. Це, зокрема, бібліографічні покажчики наукової бібліотеки Запорізького національного університету за 2004 і 2019 рр., міської публічної бібліотеки м. Краматорська, веббіографічний покажчик ОУНБ Івано-Франківська та ін.

Поява бібліографічних посібників з означеної теми зумовлена як внутрішньою державною політикою, так і зовнішнім чинником – агресією сусідньої держави проти незалежної України.

У бібліографічних працях укладачі особливу увагу звертають на публікації з історії виникнення ідеї соборності, ставлення до неї представницьких органів українського народу у різні історичні часи, в різних регіонах України, відстоювання ідеї соборності в програмах політичних партій, у працях відомих українських діячів, а також на матеріали, які розкривають модель, механізми, принципи і характер Акта Злуки УНР і ЗУНР у січні 1919 р., чинники руйнування Соборності у 1920 р., історію святкування Дня Соборності.

З-поміж рідкісних і цінних матеріалів, представлених у бібліографічних посібниках, варто виокремити описи документів про підготовку та реалізацію Договору про об'єднання УНР й ЗУНР 21 січня 1919 р., вірші українських поетів – О. Олеса і Є. Маланюка, що найбільш глибоко відображають ідею Соборності українського народу.

Водночас, слід констатувати, що в окремих бібліографічних посібниках подано описи праць, матеріалів, в яких взагалі відсутня інформація про Соборність, або вона згадується кількома реченнями та ще й в антиукраїнському контексті. Йдеться, зокрема, про публікації радянських дослідників, представлені у сучасних бібліографічних роботах. Такі підходи до укладання бібліографічних посібників суперечать українському законодавству про декомунізацію і не сприяють створенню соборної української бібліографії.

У структурі деяких бібліографічних покажчиків є розділи, що представляють собою окремі персональні покажчики з дотичної проблематики, матеріали яких ніяк не стосуються означеної теми видання.

Виокремлені проблеми засвідчують необхідність покращення роботи бібліографів з укладання тематичних посібників. Зокрема, йдеться про поглиблення їхніх знань з історії України, вітчизняного законодавства, що унормовує бібліотечно-бібліографічну діяльність, а також про більш активне залучення до підготовки бібліографічних посібників фахівців з історії і права.

Список бібліографічних посилань

1. «Акт Злуки УНР і ЗУНР та втілення ідеалу Соборної України» [До 100-річчя з дня проголошення Акту возз'єднання УНР та ЗУНР] : метод. поради / Упр. культури й туризму харків. облдержадмін. ОКЗ, Харків, обл. б-ка для дітей ; уклад. : Д. А. Бродяк ; ред. : С. М. Загrevська. Харків, 2019. 36 с. URL: <https://ru.calameo.com/read/003308128f58dce205f48> (дата звернення: 06.07.2019)
2. Акт Злуки 1919. Єднання заради Незалежності : вебліогр. покажч. / Івано-Франків. ОУНБ ім. І. Франка ; уклад. : Ю. Кузьмін. Івано-Франківськ, 2019. 16 с. URL:

<https://ru.calameo.com/read/002820791a4fee38cfbf4> (дата звернення: 10.07.2019).

3. Бойко М. *Бібліографія української бібліографії періоду державності і діаспори 1917–1980* / Volhynian bibliographic center. Bloomington, Indiana, 1989. 166 с. URL: <http://diasporiana.org.ua/slovniki-dovidniki/12365-boyko-m-bibliografiya-ukrayinskoji-bibliografiyi-periodu-derzhavnosti-i-diyaspori-1917-1980> (дата звернення: 10.03.2019).

4. *Буковинському вічу – 100 років (1918–2018)* : бібліогр. покажч. / автори-уклад. : І. Рудько, О. Гаврилюк ; Держ. архів. Чернів. обл., Чернів. обл. універ. наук. б-ка ім. М. Івасюка. Чернівці : Букрек, 2018. 128 с.

5. *Витоки української державності на теренах Чернівецької області : (до 95-ї річниці Буковинського віча)* : метод.-бібліогр. матеріали / Чернів. обл. універ. наук. б-ка ім. М. Івасюка ; підгот. Л. Нікула ; ред. І. Рудько. Чернівці, 2013. 16 с.

6. *Всенародні Збори угорських русинів 1919 року* : бібліогр. список / Нац. іст. б-ка України. Київ, 2019. URL: http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2326&Itemid=1650 (дата звернення: 10.07.2019).

7. В Україні відзначають День Гідності і Свободи. *Радіо Свобода*. 2018. 21 листопада. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-den-gidnosti-ta-svobody/29612297.html> (дата звернення: 04.03.2019).

8. *Гідність і мужність Закарпаття : до 95-річчя проголошення Гуцульської Республіки* : [бібліогр. список] / Закарпат. обл. універ. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка. Ужгород, 2014. URL: <http://www.biblioteka.uz.ua/vistavka/?presentation=47> (дата звернення: 01.04.2017).

9. *День Соборності : від мрії до дійсності: бібліогр. список джерел до 100-річчя проголошення Акта Злуки Української Народної Республіки і Західноукраїнської народної республіки 21 січня 1919 року* / Міськ. спец. молод. б-ка ; уклад. : Н. І. Фоміна, Т. І. Мілашенко Київ, 2019. 14 с. URL: <https://ru.calameo.com/read/0020028569eb6967d9a84> (дата звернення: 03.08.2019).

10. *Західна Україна: боротьба за соборність : До 85-их років проголошення ЗУНР* : метод.-бібліогр. посіб. Львів : Ліга-Прес, 2004. 107 с.

11. Маланчук В. Західноукраїнська народна республіка (ЗУНР). *Радянська енциклопедія історії України*. Т. 2. / Акад. наук. Укр. радян. соц. республіки ; редкол. : А. Д. Скаба (відп. ред.) та ін. Київ, 1970. 580 с.

12. *Соборна Україна: від ідеї до сьогодні* / Наук. б-ка Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2019. URL: http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=304:soborna-ukraina-vid-idei-do-sohodennia&Itemid=236 (дата звернення: 23.01.2019).

13. *Соборність України (100 років Акту Злуки)* / Нац. іст. б-ка України ; уклад. : А. І. Новицька, Л. П. Вовк ; бібліогр. ред. : Г. В. Єфименко. Київ, 2019. URL: http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=1285&Itemid=1671 (дата звернення: 29.08.2019).

14. *Соборність України : минуле, сучасне, майбутнє : (до 100-річчя проголошення Акту Злуки УНР та ЗУНР)* : бібліогр. покажч. / уклад. О. В. Левчук, відп. за вип. Н. М. Чала ; Запоріж. нац. ун-т, Наукова бібліотека. Запоріжжя : ЗНУ, 2019. 50 с. URL: <http://library.znu.edu.ua/bibliograf/pokazniki/2019/0043126.pdf> (дата звернення: 02.05.2019).

15. «Супроти спільної біди, завжди тримаймося за руки» (до Дня Соборності України) : бібліогр. список ст. / Ізяслав. центр. р-на б-ка, метод.-бібліогр. відділ ; уклад. : Т. Гайдашук. Ізяслав, 2017. 4 с. URL: <https://ru.calameo.com/read/004430484efa1cd2c9e29> (дата звернення: 06.08.2018).

16. Ципко К. Г. *Боротьба трудящих Буковини за возз'єднання з Радянською Україною*. Станіслав, 1961. 63 с.

17. Ципко К. Г. Піднесення революційного руху на Буковині в 1917–1919 рр. під впливом Великої Жовтневої Соціалістичної революції. *40 років Великої Жовтневої Соціалістичної революції* : зб. наук. пр. іст. ф-ту. Чернівці, 1957. С. 3–24.

18. *Україна – Соборна держава* : бібліогр. список літ. / Закарпат. обл. б-ка для дітей та юнацтва. Ужгород, 2016. 9 с. URL: <https://ru.calameo.com/read/00436208658b4b9a875c> (дата звернення: 16.11.2018).

19. *Українська соборність: ідея, практика, проблеми (до 85-річчя проголошення Акту Злуки УНР та ЗУНР)* : бібліогр. покажч. / уклад. В. О. Герасимова, Н. М. Чала. Запоріжжя : ЗДУ, 2004. 25 с. URL: <http://library.znu.edu.ua/files/sobornost.pdf> (дата звернення: 15.10.2018).

References

1. Brodiak, D. A. (Comp.). (2019). «*Akt zlukey UNR i ZUNR ta vtilennia idealu Sobornoj Ukrainy*» [Do 100-richchia z dnia proholoshennia Aktu vozziednannia UNR ta ZUNR]: metod. porady [«Act of the Unity of UNR and ZUNR and the embodiment of the Ideal of Unity Ukraine» [To the 100th Anniversary of the Proclamation of the UNR and ZUNR Unification Act]]: method. advice. Kharkiv, Ukraine. Retrieved from <https://ru.calameo.com/read/003308128f58dccc205f48> [In Ukrainian].

2. Kuzmin, Yu. (Comp.). (2019). *Akt Zluky 1919. Yednannia zarady Nezalezhnosti*: vebliohr. pokazhch [The Act of the Unity of 1919. Unity for Independence: a vebliog. index]. Ivano-Frankivsk, Ukraine. Retrieved from <https://ru.calameo.com/read/002820791a4fee38cfbf4> [In Ukrainian].

3. Boiko, M. (1989). *Bibliohrafiia ukrainskoi bibliohrafii periodu derzhavnosti i diaspori 1917-1980* [Bibliography of the Ukrainian Bibliography of the Period of Statehood and Diaspora 1917-1980]. Bloomington; Indiana, USA. Retrieved from <http://diasporiana.org.ua/slovniki-dovidniki/12365-boyko-m-bibliografiya-ukrayinskoyi-bibliografiyi-periodu-derzhavnosti-i-diaspori-1917-1980> [In Ukrainian].

4. Rudko, I. & Havryliuk, O. (2018). *Bukovynskomu vichu - 100 roktiv (1918-2018)*: bibliohr. pokazhch. [The Bukovynian's veche - 100 Years (1918-2018): bibliograp. index.]. Chernivtsi, Ukraine : Bukrek. [In Ukrainian].

5. Nikula, L. (2013). *Vytoky ukrainskoi derzhavnosti na tere-nakh Chernivetskoj oblasti : (do 95-i richnytsi Bukovynskoho vicha)* : metod.-bibliohr. materialy [The origins of the Ukrainian statehood in the territory of Chernivtsi region: (to the 95th anniversary of Bukovynian's veche): method-bibliography. materials]. Chernivtsi, Ukraine. [In Ukrainian].

6. (2019). *Vsenarodni Zbory uhorskykh rusyniv 1919 roku: bibliohr. spysok* [National Assembly of the Hungarian Ruthenians of 1919: bibliogr. list]. Kyiv, Ukraine. Retrieved from http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2326&Itemid=1650 [In Ukrainian].

7. (2018, November 21). V Ukraini vidznachaiut Den Hidnosti i Svobody [Day of Dignity and Freedom is celebrated in Ukraine]. *Radio Svoboda*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/news-den-gidnosti-ta-svobody/29612297.html> [In Ukrainian].

8. (2014). *Hidnist i muzhnist Zakarpattia : do 95-richchia proholoshennia Hutsulskoi Respubliki*: [bibliohr. spysok] [Dignity and courage of Transcarpathia: to the 95th anniversary of proclamation of Hutsul Republic: [bibliogr. list]. Uzhhorod, Ukraine. Retrieved from <http://www.biblioteka.uz.ua/vistavka/?presentation=47> [In Ukrainian].

9. Fomina, N. I., & Milashenko, T. I. (Comp.). (2019). *Den Sobornosti: vid mrii do diisnosti*: bibliohr. spysok dzhherel do 100-richchia proholoshennia Akta Zluky Ukrainskoi Narodnoi Respubliki i Zakhidnoukrainskoi narodnoi respubliky 21 sichniia 1919 roku [Unity Day: From Dream to Reality: Bibliography. list of sources for the 100th anniversary of the proclamation of the Act of Union of the Ukrainian People's Republic and the Western Ukrainian People's Republic on January 21, 1919]. Kyiv, Ukraine. Retrieved from <https://ru.calameo.com/read/0020028569eb6967d9a84> [In Ukrainian].

10. (2004). *Zakhidna Ukraina: borotba za sobornist : Do 85-kih rokovyn proholoshennia ZUNR* : metod.-bibliohr. posib. [Western Ukraine: Struggle for Unity: Until the 85th Anniversary of ZUNR Proclamation: Method-Bibliogr. manual]. Lviv, Ukraine : Liha-Pres. 107 p. [In Ukrainian].

11. Malanchuk, V. (1970). *Zakhidnoukrainska narodna respublika (ZUNR) [Western Ukrainian People's Republic (ZUNR)]. Radianska entsyklopediia istorii Ukrainy*. (Vol. 2, p. 199). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

12. (2019). *Soborna Ukraina: vid idei do sohodennia* [The Unity of Ukraine: from idea to today]. Kharkiv, Ukraine. Retrieved from http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=304:soborna-ukraina-vid-idei-do-sohodennia&Itemid=236 [In Ukrainian].

13. Novytska, A. I. & Vovk, L. P. (Comp.). (2019). *Sobornist Ukrainy (100 roktiv Aktu Zluky)* [The Unity of Ukraine (100 years of the Act of Unity)]. Kyiv, Ukraine. Retrieved from http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=1285&Itemid=1671 [In Ukrainian].

14. Levchuk, O. V. (Comp.). (2019). *Sobornist Ukrainy: mynule, suchasne, maibutnie: (do 100-richchia proholoshennia Aktu Zluky UNR ta ZUNR)*: bibliohr. pokazhch [The Unity of Ukraine: past, present, future: (to the 100th anniversary proclamation of the Act of Unity UNR and ZUNR): bibliogr. index]. Zaporizhzhia, Ukraine : ZNU. [In Ukrainian].

15. Haidashuk, T. (Comp.). (2017). «*Suproty spilnoi bidy, zavzhdy trymainosia za ruky*» (do Dnia Sobornosti Ukrainy): bibliohr. spysok st. [«Against the common misfortune, always hold hands» (to the Day of Ukrainian Unification): bibliogr. list of Art]. Iziaslav, Ukraine. Retrieved from <https://ru.calameo.com/read/004430484efa1cd2c9e29> [In Ukrainian].

16. Tsytko, K. H. (1961). *Borotba trudiashchykh Bukovyny za vozziednannia z Radianskoiu Ukrainoiu* [The struggle of Bukovina workers for reunification with Soviet Ukraine]. Stanislav, Ukraine. [In Ukrainian].

17. Tsytko, K. H. (1957). Pidnesennia revoliutsiinoho rukhu na Bukovyni v 1917-1919 rr. pid vplyvom Velykoi Zhovtnevoi Sotsialistychnoi revoliutsii [The exaltation of the Revolutionary Movement in Bukovina in 1917-1919 under the influence of the Great October Socialist Revolution]. *40 roktiv Velykoi Zhovtnevoi Sotsialistychnoi revoliutsii* : zb. nauk. pr. ist. f-tu. (pp. 3-28). Chernivtsi, Ukraine. [In Ukrainian].

18. (2016). *Ukraina - Soborna derzhava*: bibliohr. spysok lit. [Ukraine - Unify State: bibliography. list of lit.]. Uzhhorod, Ukraine. Retrieved from <https://ru.calameo.com/read/00436208658b4b9a875c> [In Ukrainian].

19. Herasymova, V. O. & Chala, N. M. (Comp.). (2004). *Ukrainska sobornist: ideia, praktyka, problemy (do 85-richnytsi proholoshennia Aktu Zluky UNR ta ZUNR)* : bibliohr. pokazhch. [The Ukrainian Unity: an idea, practice, problems (to the 85th anniversary of the promulgation of the UNR and ZUNR Act of Unification): bibliogr. index]. Zaporizhzhia, Ukraine: ZDU. Retrieved from <http://library.znu.edu.ua/files/sobornost.pdf> [In Ukrainian].

Oleksandr Dudnik,

PhD in History, Senior Researcher, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5206-1129>,
Vernadsky National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

BIBLIOGRAPHIC MANUALS FROM THE HISTORY OF THE UNITY OF UKRAINIAN: THE PROBLEMS OF CONCLUDE

In Article illuminated the history of the publication of bibliographic manuals dedicated to the idea of Unity of Ukrainian lands and the celebration of the Day of Unity of Ukraine. The internal and external factors that promoted to the preparation of bibliographical manuals on this topic in independent Ukraine have been revealed. Considering the process of decommunization and creation of the unity of Ukrainian bibliography the structure and problems of the content of the bibliographical manuals on this topic are analyzed. Among the rare and valuable materials presented in the bibliographic manuals are descriptions of documents on the preparation and implementation of the agreement on the unification of the UNR and ZUNR on January 21, 1919, poems of Ukrainian poets – O. Oles and E. Malaniuk, that most reflecting the idea of the Unity Ukrainian people. Some bibliographic manuals have descriptions of works in the titles of which says nothing about the idea of the Unity of Ukrainian lands in the composition of one united independent Ukrainian state. The contents of some of the materials in the bibliographic manuals do not have information about the idea of the Unity of Ukraine at all, or about it are mentioned in one or two sentences, in particular in the anti-Ukrainian context. An example of the latter is the titles of the works of Soviet researchers, which are presented in contemporary bibliographic works. The analysis of the bibliographic manuals indicates the need to improve the work of bibliographers, in particular, to deepen their knowledge of the history of Ukraine, currently legislation concerning library and bibliographic activity, or to involve in the preparation of bibliographical manuals and lists of specialists from the history and law.

К е у о р д s: The Unity of Ukraine, Act of the Unity of UNR and ZUNR, decommunization, the unity of Ukrainian's bibliography, bibliographic manuals.

Vernadsky National Library of Ukraine
3, Holosiivskyi ave., Kyiv, 03039, Ukraine
e-mail: dudn70@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 16.12.2019 р.